

Г. М. Коломієць,
д. е. н., професор, професор ЗВО економічного факультету,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1835-1023>
М. С. Циганков,
аспірант, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4632-8824>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.18.32

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ НОВІТНІХ РИНКІВ: ЗМІНИ ІНСТИТУТІВ

G. Kolomiyets,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economic
Theory and Economic Management Methods, V.N. Karazin Kharkiv National University
M. Tsygankov,
Postgraduate student, V.N. Karazin Kharkiv National University

THE LIFE CYCLE OF EMERGING MARKETS: CHANGES IN INSTITUTIONS

Новітні ринки мають бути ефективно залучені в стратегію відновлення економіки України. Методологічні основи цього процесу сформували теорії інститутів мезо-економіки, життєвого циклу, ринкових структур. Національна програма не може бути імплементована виключно директивним методом, вона потребує інтерпретації, адаптації та контролю за дотриманням основних положень, що і відбувається на мезо рівні. Мезо-інститути сприяють пристосуванню загальних правил до конкретних реалій, що спостерігаються і змінюються в часі, просторі та масштабах, які можуть бути виявлені шляхом аналізу етапів життєвого циклу ринку. Для зниження виникаючої напруженості при імplementації програм, що спускаються зверху, необхідна їх адаптація до новітніх ринків, тобто забезпечення конгруентності нових правил вже існуючим на ринку, відповідності запроваджуваних формальних норм — неформальним.

New markets should be effectively involved in Ukraine's economic recovery strategy. The methodological foundations of this process are shaped by theories of meso-economic institutions, life cycle, and market structures. A national program cannot be implemented solely by a directive method; it requires interpretation, adaptation, and monitoring of compliance with the main provisions, which is what happens at the meso level. Meso-institutions facilitate the adaptation of general rules to specific realities that are observed and change in time, space and scale, which can be identified by analyzing the stages of the market life cycle. To reduce the tensions arising from the implementation of top-down programs, it is necessary to adapt them to the newest markets, i.e. to ensure that the new rules are congruent with the existing ones in the market and that the introduced formal rules are consistent with the informal ones.

Markets in general and certain aspects of their functioning have been the focus of research for more than a century. The theory of sectoral markets is well-known, which differentiated market structures by identifying perfect competition, monopolistic competition, oligopoly, monopoly, and clarified the peculiarities of firm behavior and pricing mechanisms.

Overcoming the contradictions between the downward lines of implementation of macroeconomic strategies, which are carried out by imposing behavioral norms from above, and the upward lines of implementation in the space of economic activity determines the importance of meso-institutional structures that are embedded in the broader context of solving the problems of constructing a holistic institutional environment. Meso-level institutions provide tools for the effective implementation of economic policy and solving specific economic problems.

An important component of the modern meso-economy is the newest markets, in particular, digital markets, which have a certain structure and infrastructure. Turning them into drivers of economic development requires improving market institutions. The effectiveness of a meso-institution is determined by its ability to reduce macro tasks and monitor compliance with the set rules and regulations.

Ключові слова: зміна інститутів мезо-рівня, новітні ринки, ринкові структури, формальні та неформальні норми, життєвий цикл ринку.

Key words: change of meso-level institutions, new markets, market structures, formal and informal norms, market life cycle.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Відновлення національної економіки має враховувати світові тренди, сильні сторони, які сформувала Україна, і які можуть стати драйверами її розвитку в сучасних умовах. Зростання високими темпами є характерною ознакою цифрових ринків. В нашій країні готуються і працюють висококваліфіковані фахівці цього напрямку. Продуктові та сервісні ІТ компанії здобувають визнання в глобальному господарському середовищі. Імперативом ефективного просування національного бізнесу є усвідомлення властивостей розвитку новітніх ринків, інституційних змін, які відбуваються на них і чинників, що їх продукують. Дослідження ринків досить тривалий час знаходиться в колі уваги різних напрямів теоретичного аналізу економіки, менеджменту, маркетингу, соціології. Здобутки вчених стають методологічною основою актуальних розробок щодо мезо-рівня економіки і впливу інститутів мезо-рівня на розвиток економіки на макро-рівні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Ринки загалом та певні аспекти їх функціонування понад століття знаходяться в центрі уваги дослідників. Відома теорія галузевих ринків, яка диференціювала ринкові структури, виокремивши досконалу конкуренцію, монополістичну конкуренцію, олігополію, монополію, з'ясувала особливості поведінки фірм, механізми ціноутворення. Значний внесок у розуміння, як функціонують різні ринки, як взаємодіють фірми і які фактори впливають на їх поведінку зробили Едвард Чемберлін, Джоан Робінсон, Августин Курно [1]. Сучасні дослідження з теорії галузевих ринків продовжують розвиватися, використовуючи нові методи аналізу і враховуючи зміни в глобальній економіці та технологічному середовищі. Особлива увага приділяється таким темам, як:

— вплив технологічних інновацій на ринкові структури та конкурентну динаміку в роботах Філіпа Агіона, Пітера Хаузмана [2,3];

— аналіз платформених ринків та мережевих ефектів в дослідженнях Жана Тіроля, Марка Армстронга, Джошуа Ганса [4,5,6];

— ефективні заходи конкурентної політики та антитимопольне регулювання в розробках Карла Шапіро, Герберта Ховенкампа [7,8];

— вплив психологічних факторів та обмеженої раціональності на функціонування ринків в напрацюваннях Деніеля Канемана, Річарда Талера [9,10].

Відомий дослідник Майкл Портер, професор Гарвардської бізнес-школи, запропонував модель аналізу галузевих ринків, яка отримала назву "П'яти конкурентних сил Портера", та включає врахування дій не тільки прямих конкурентів, а й нових конкурентів, виробників субститутів, покупців, постачальників. Ця модель використовується для оцінки привабливості галузевого ринку та інтенсивності конкуренції. Вона дозволяє компаніям визначити їхню ринкову конкурентну позицію, знаходити свої сильні та слабкі сторони, можливості та загрози на ринку, обирати стратегію, планувати свою діяльність [11].

Продуктивним підходом дослідження ринків може стати теорія життєвого циклу, яка немає одного конкретного автора. Вона розвивалася і доповнювалася різними вченими у різних галузях.

У цілому теорія життєвого циклу визначає послідовні етапи розвитку певного феномену: зародження, зростання, зрілість, спад, зникнення.

Важливо відмітити:

— Не всі етапи життєвого циклу у різних об'єктів чітко розмежовується.

— Тривалість кожного етапу може відрізнятися.

— На кожному етапі виникають свої завдання та проблеми.

Залежно від сфери застосування, теорія життєвого циклу може мати свої особливості.

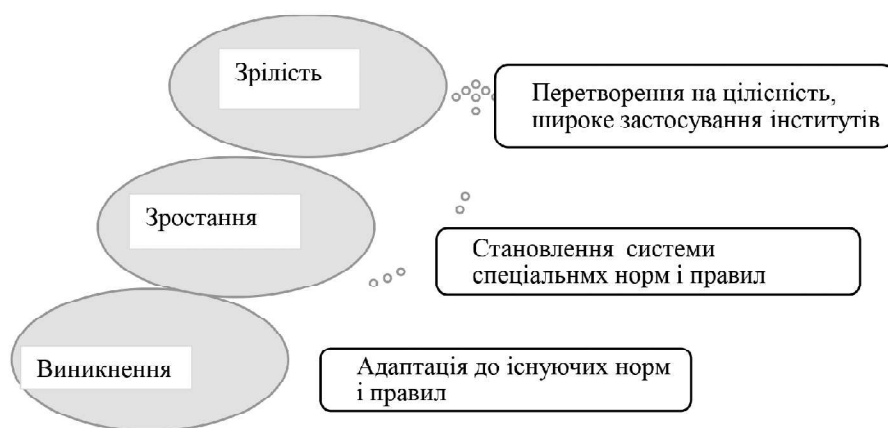

Рис. 1. Висхідні етапи розвитку ринку та інститутів новітніх ринків

Джерело: складено авторами.

Одним з перших дослідників теорії життєвого циклу був американський економіст Реймонд Вернон. Він розробив теорію життєвого циклу продукту експорту США в 1960-х роках [12].

Значний внесок в дослідження ринків зробив французький економіст Клод Менар, який започаткував дослідження мезоекономіки, звернувши увагу на те, як рішення, прийняті фірмами та галузями, впливають на загальну економіку. Значний внесок в дослідження ринків зробив французький економіст Клод Менар, який започаткував дослідження мезоекономіки, звернувши увагу на те, як рішення, прийняті фірмами та галузями, впливають на загальну економіку [13].

Мезоекономічний підхід допомагає розуміти, що для досягнення загального економічного розвитку, підвищення ефективності та конкурентоспроможності національної економіки необхідно враховувати прийняття інституційних зрушень на рівні окремих галузевих ринків, мережових утворень.

Разом з тим, формування новітніх цифрових ринків потребує застосування напрацьованих економістами, соціологами, менеджерами підходів, спрямованих на створення умов для ефективного їх розвитку як драйверів національної економіки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Грунтуючись на досить розвинутій методології дослідження ринків різними науковими школами розглянути новітні ринки як динамічний феномен мезо-рівня, виокремивши етапи їх життєвого циклу, зміни інститутів впродовж кожного з них.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мезо рівень економічного аналізу відіграє важливу роль, дозволяючи глибше зрозуміти функціонування економічної системи. Правила та норми не можуть бути імплементовані в мікроінституційне середовище окремих регіональних, галузевих та інших економічних комплексів виключно директивним методом, вони потребують інтерпретації, адаптації та контролю за їх дотриманням, що і відбувається на мезо рівні. Завданням мезо-

інститутів, як обґрунтував Клод Менар, є адаптація загальних правил (найчастіше формальних) до конкретних реалій, що спостерігаються і змінюються в часі, просторі та масштабах. Водночас і самі мезо-інститути залежать від просторово-часових змінних.

Не врахування мезоекономічного рівня може привести до виникнення ефекту розриву між запланованими необхідними інституційними змінами та реаліями, що об'єктивно спостерігаються. Цей ефект є по суті наслідком несумісності інституційних механізмів, стимулів та ресурсів, що були мобілізовані [13].

Інститути мезо-рівня, мають виконувати функцію інформування, яка значною мірою обумовлює успіх впровадження нових норм в усталене середовище. Прийняття як мікро-агентами, так і спільнотами реципієнтами впроваджуваних норм та інститутів залежить від сприйняття ними змін як легітимних, що визначається доведенням інформації про норми, що встановлюються, до всіх зацікавлених сторін [14]. Для цього потрібно узгодити зусилля з інформування та навчання агентів. Недостатня увага до цього чинника може призвести до незапланованих економічних та політичних витрат [14].

Функціями мезо-інститутів (організаційних структур проміжного рівня) Клода Менара. Їх є адаптація макро-стратегій реформ до реалій мікро-агентного середовища, а також зниження градуса потенційно виникаючої напруженості у взаємодії між формальними нормами, що спускаються зверху, та неформальними нормами, що шукають шляхи свого закріплення на рівні формальних правил.

Теорія мезо-інститутів встановлює фокус розгляду на низхідних процесах адаптації формальних правил, вироблених на макрорівні та вбудованих у складне інституційне середовище.

Ринок постійно розвивається і найбільш прийнятним методом його аналізу є виокремлення етапів життєвого циклу (Рис. 1).

Життєвий цикл ринку — це концепція, за допомогою якого можна виокремити різні стадії, через які проходить ринок товарів або послуг протягом часу. Зазвичай цей цикл поділяється на кілька основних етапів:

1. Виникнення (введення). На цій стадії новий ринок з'являється. Починає формуватися попит на певні товари чи послуги. Обсяг його зазвичай невеликий. Спочатку він функціонує в межах вже існуючих формальних правил.

2. Зростання. Ринок змінюється якісно і кількісно. Диференціюється і зростає відповідно до попиту — пропозиції. Активізується пряма конкуренція. Необхідними стають формальні правила, які враховують особливості ринку.

3. Зрілість. Ринок характеризується як розвинута система. Інститути перетворюються на цілісність.

4. Спад (насичення). Зміна споживчих уподобань або поява нових технологій, обумовлює виникнення попиту і пропозиції на новітні види товарів чи послуг як різновидів, а деякі зникають.

5. Занепад. Існуючий ринок як системне утворення зникає, а розвиваються новітні.

Різні ринки в національній економіці знаходяться на різних етапах розвитку, мають свої моделі. Один з небагатьох ринків, який не впав в умовах раптових непередбачуваних потрясінь, а поступово прогресує — це ринок цифрових розробок.

На етапі зростання ринок цифрових розробок може бути представлений як поєднання структури ринку та інфраструктури ринку (Рис. 2).

Структура власне ринку включає суб'єктів (учасників) ринку:

— ІТ-компанії: Включають великі корпорації, середні компанії та стартапи, які займаються розробкою програмного забезпечення, додатків, ігор та інших цифрових продуктів.

— Фрілансери та індивідуальні розробники: Окремі фахівці, які надають послуги з розробки на договірній основі.

— Замовники: Підприємства та організації, які потребують розробки цифрових продуктів або послуг, для внутрішнього користування або для продажу.

Відносини між ними можуть складатися в формі монополії (на етапі виникнення продукту чи послуги), олігополії диференційованої і розмитой (на етапі становлення системи), монополістичної конкуренції (коли це стосується роботи фрілансерів в окремих сегментах ринку, які виокремлюються на низхідних етапах розвитку ринку).

Ринкова система набуває ознаки сталості завдяки розвитку відповідної інфраструктури. Інфраструктура ринку цифрових розробок охоплює різноманітні елементи та сервіси, які забезпечують підтримку розробки цифрових продуктів та послуг.

Основні компоненти цієї інфраструктури:

— Технічна складова, яка включає хмарні сервіси, розробницькі платформи, фреймворки та бібліотеки, платформи для управління проектами, засоби контейнеризації та оркестрації, тестувальні платформи, системи для моніторингу та логування.

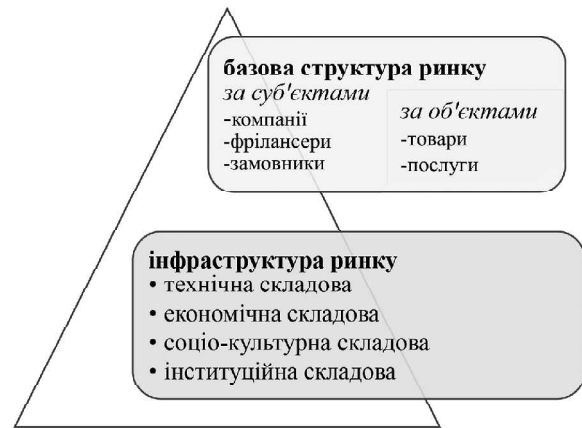

Рис. 2. Структура ринку цифрових розробок

Джерело: складено авторами.

— Економічна складова — це маркетплейси та платформи розповсюдження, фінансові сервіси.

— Інституційна складова охоплює норми та регуляції ринку, як такого, захисту інтелектуальної власності та правила щодо, конфіденційності даних, кібербезпеки та інші правові аспекти. Інститути, які поєднують формальні і неформальні, національні і глобальні норми.

— Соціо-культурна складова включає вищі навчальні заклади, що готують спеціалістів у галузі ІТ; професійні курси та тренінги; спеціалізовані конференції, meetups, hackathons, що сприяють обміну знаннями та досвідом; професійні спільноти. Прикладом останніх є форум DOU (Developers of Ukraine).

DOU — найбільша ІТ-спільнота в Україні. На DOU зареєстровано 700 тис. користувачів, більш як 14 тис. компаній, а щомісяця статті й топіки збирають понад 2,5 млн переглядів (а весь сайт — 9 млн). І саме спільнота створює більшу частину цього контенту.

ІТ-спільнота DOU займає важливе місце у функціонуванні ринку цифрових розробок в Україні оскільки виконує функції: комунікаційну, інформаційну, дослідницьку, навчальну, підтримуючу ІТ екосистему національного бізнесу.

Розвиток інфраструктури ринку цифрових розробок є важливим для забезпечення стабільного та

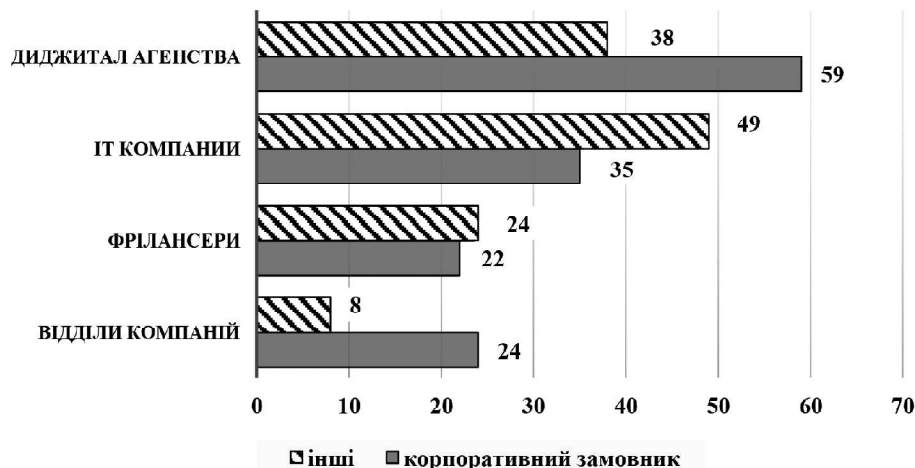

Рис.3. Динаміка ринку цифрових розробок в Україні в грн

Джерело: сформовано на основі [15].

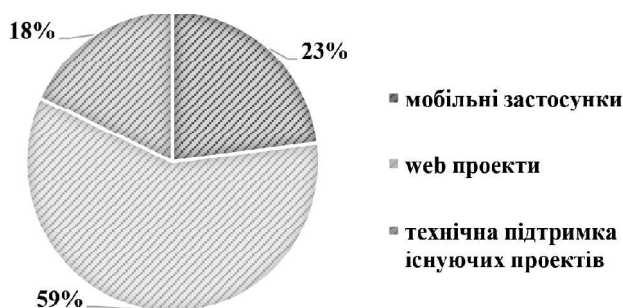

Рис. 4. Склад пропозиції ринку цифрових розробок України 2023 р.

Джерело: сформовано на основі [15].

Рис. 5. Формування попиту на ринку цифрових розробок

Джерело: сформовано на основі [16].

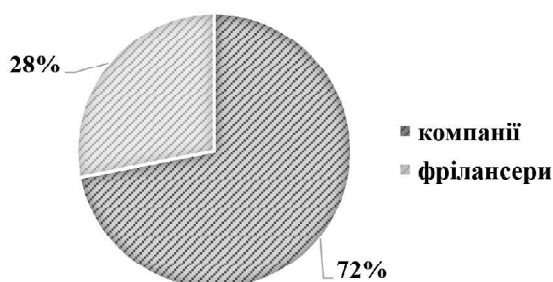

Рис. 6. Розподіл обсягу ринку цифрових розробок України 2023 рік

Джерело: сформовано на основі [15].

ефективного процесу створення нових продуктів і послуг.

За дослідженнями проведеними Digital Developers Committee спільно з Interactive Advertising Bureau в Україні та Всеукраїнською рекламною коаліцією ринок цифрових розробок зростає попри потрясіння економіки України (Рис. 3).

Пропозицію на ринку формують компанії, що включають діджитал агентства, ІТ компанії, та фрілансери. (Рис. 4) Деякі компанії можуть створювати власні підрозділи, що займаються розробкою сайтів, застосунків, їх просуванням.

Попит на ринку цифрових розробок формує, перш за все, великий корпоративний бізнес. Він найчастіше співпрацює з діджитал-агенціями, дещо рідше з ІТ-компаніями, досить часто звертається також до послуг фрілансерів (до чверті випадків) (Рис. 5).

Найбільший обсяг ринку на сьогодні займають нові web-проекти, це властивість етапу зростання життєвого циклу ринку. Поступово буде збільшуватися обсяг сегменту підтримки існуючих проектів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, програма відновлення економіки України з огляду на сучасні світогосподарські тренди, потребує врахування:

- рівнів реалізації макро-стратегій до рівня мікро-агентного середовища,
- різної ролі видів діяльності, (галузей) в цьому процесі.

Для зниження виникаючої напруженості при імплементації програм, що спускаються зверху, необхідна їх адаптація до новітніх ринків, тобто забезпечення конгруентності нових правил вже існуючим на ринку, відповідності запроваджуваних формальних норм — неформальним.

Подолання протиріч між низхідними лініями реалізації макроекономічних стратегій, що здійснюються за допомогою впровадження "зверху" норм поведінки, і висхідними лініями реалізації у просторі економічної діяльності визначає значимість мезо-інституційних структур, що вбудовуються у ширший контекст вирішення завдань конструювання цілісного інституційного середовища. Інститути мезо-рівня надають інструменти для ефективної реалізації економічної політики та вирішення конкретних економічних проблем.

Важливою складовою сучасної мезо економіки стали новітні ринки, зокрема, ринки цифрових розробок, які мають певну структуру і інфраструктуру. Перетворення їх на драйвери економічного розвитку потребують удосконалення інститутів ринку. Ефективність мезо-інституту визначається його здатністю до редукції макро завдань, моніторингу дотримання заданих норм та правил.

Ринок цифрових розробок стрімко прогресує, проходячи певні етапи розвитку, на яких змінюються інститути. Розуміння етапів життєвого циклу ринку, зміни відповідних норм є важливим для удосконалення регуляторних механізмів реалізації програми розвитку національної економіки на макрорівні.

Література:

1. Blaug M. Economic History and the History of Economics. New York University Press: Publisher Publication Date, 1986.
2. Philippe Aghion Peter Howitt. The Economics of Growth. Publisher The MIT, Hardcover, 2008. 520 p.
3. Tirole J. The Theory of Industrial Organization. Cambridge: Publisher The MIT Press, 1988. 496 p.
4. Armstrong Mark. Competition in two-sided markets. The RAND Journal of Economics. 2006, № 37 (3). P. 668—691.
5. Ostrom, E. Do institutions for collective action evolve? Journal of Bioeconomics, 2014. № 16 (1), P. 3—30
6. Ajay Agrawal Joshua Gans Avi Goldfarb. Power and Prediction: The Disruptive Economics of Artificial Intelligence. Publisher Harvard Business Review Press, 2022. 288 p.
7. Farrell Joseph and Carl Shapiro. Antitrust Evaluation of Horizontal Mergers: An Economic Alternative to Market

Definition. The B.E. Journal of Theoretical Economics: Policies and Perspectives, 2010. № 10 (1): 9—9.

8. Herbert Hovenkamp. Tech Monopoly. The MIT Press Essential Knowledge series, 2024. 226 p.

9. Канеман Д. Мислення швидко й повільно. К: Наш Формат, 2017. 480 с.

10. Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду. К: Наш Формат, 2021. 480 с.

11. Porter Michael E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. Publisher Free Press, 1998. 397 p.

12. Vernon Raymond International Investment and International Trade in the Product Cycle. Quarterly Journal of Economics. 1966. № 80 (2). P. 190—207.

13. Menard C. Embedding organizational arrangements: towards a general model. Journal of Institutional Economics. 2014. №. 10 (4). P. 567—589.

14. Menard C., Jimenez, A. and Tropp, H. Addressing the policy-implementation gaps in water services: the key role of meso-institutions. Water International, 2018. № 43 (1), P.13—33.

15. Ринок цифрової розробки в Україні зростає попри війну (2023), Дослідження Digital Developers Committee. URL: <https://iab.com.ua/rynok-cyrovoyi-rozrobky-v-ukrayini-zrostaie-popry-vijnu-doslidzhennia-digital-developers-committee/> (дата звернення: 10.08.2024).

16. Дослідження клієнтського досвіду в цифровій розробці. URL: https://vrk.org.ua/images/Customer_experience_research.pdf (дата звернення: 11.08.2024).

References:

1. Blaug, M. (1986), Economic History and the History of Economics, New York University Press, NY, USA.

2. Aghion, P. and Howitt, P. (2008), The Economics of Growth, The MIT, Cambridge, USA.

3. Tirole, J. (1988), The Theory of Industrial Organization, The MIT Press, Cambridge, USA.

4. Armstrong, M. (2006), "Competition in two-sided markets", The RAND Journal of Economics, vol. 37 (3).

5. Ostrom, E. (2014), "Do institutions for collective action evolve?", Journal of Bioeconomics, vol. 16 (1), pp. 3—30.

6. Agrawal, A. Gans, J. and Goldfarb, A. (2022), Power and Prediction: The Disruptive Economics of Artificial Intelligence, Harvard Business Review Press, Brighton, USA.

7. Farrell, J. and Shapiro, C. (2010), "Antitrust Evaluation of Horizontal Mergers: An Economic Alternative to Market Definition", The B.E. Journal of Theoretical Economics: Policies and Perspectives, vol. 10 (1), pp. 9—9.

8. Herbert Hovenkamp. (2024), Tech Monopoly. The MIT Press Essential Knowledge series, USA.

9. Kaneman, D. (2007), Myslennia shvydke j povil'ne [Thinking is fast and slow], Nash Format, Kyiv, Ukraine.

10. Taler, R. (2021), Povedinkova ekonomika. Chomu liudy diut' irratsional'no i yak otrymaty z ts'oho vyhodu [Behavioral economics. Why people act irrationally and how to benefit from it], Nash Format, Kyiv, Ukraine.

11. Porter, M.E. (1998), Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors, Free Press, NY, USA.

12. Vernon, R. (1966), "International Investment and International Trade in the Product Cycle", Kuarterly Journal of Economics. pp. 190—207.

13. Menard, C. (2014), "Embedding organizational arrangements: towards a general model", Journal of Institutional Economics, pp. 567—589.

14. Menard, C. Ymenez, A. and Tropp, H. (2018), "Addressing the policy-implementation gaps in water services: the key role of meso-institutions", Vater International, pp. 13—33.

15. Digital Developers Committee (2023), "The digital development market in Ukraine is growing despite the war", available at: <https://iab.com.ua/rynok-cyrovoyi-rozrobky-v-ukrayini-zrostaie-popry-vijnu-doslidzhennia-digital-developers-committee/> (Accessed 10 August 2024).

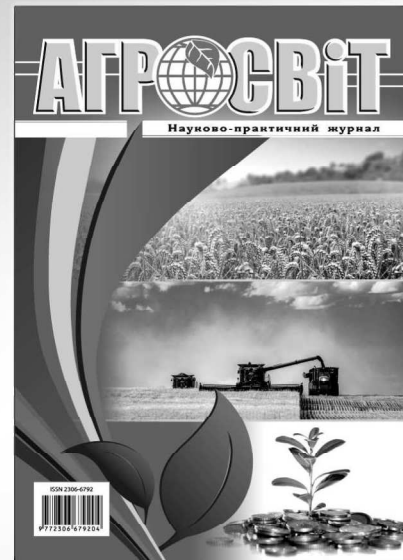
16. Factum Group (2024), "Research on customer experience in digital development", available at: https://vrk.org.ua/images/Customer_experience_research.pdf (Accessed 11 August 2024).

Стаття надійшла до редакції 03.09.2024 р.

АГРОСВІТ

<https://nauka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292